

Banální pravdy

Nedávno jsem v jedné studentské práci narazil na toto objevné zjištění:

„Lesbické ženy mohou zachovat uspokojivé manželství, protože jsou fyzicky schopné heterosexuálního styku, i když při něm nejsou vzrušeny. Homosexuální muži naopak musí být vzrušeni alespoň do dosažení erekce, aby byl styk možný, a vzrušují-li je pouze muži, je heterosexuální styk vyloučen.“¹

¹ Oakleyová, A., Praha 2000, 92-3.

Není tato skutečnost tak nějak samo-zřejmá? Je třeba ji dokazovat odvoláváním se na odbornou literaturu? A je feministická autorka tou pravou odbornicí na erekci?

Studenti obvykle zahajují své příspěvky definicemi typu:

Filantropie je složeninou slov *filein* (milovat) a *anthrōpos* (člověk) – tedy láska k člověku.²

² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Filantropie>

Je třeba toto geniální etymologické odhalení dokládat odkazem na Wikipedii? A je třeba v dnešní době něco takového nějakému inteligentnímu čtenáři vůbec vysvětlovat?

Nebo ještě jinak. Tak třeba: „Judaismus nevěří v reinkarnaci.“ V jakém kontextu a ve společnosti kterých lidí musím toto tvrzení něčím dokazovat? A kdy je naopak mohu pokládat za samozřejmý fakt?

Nebo vezměme třeba tento sled tvrzení:

Dětství se sociologicky vzato objevilo až poměrně pozdě, v 19. století, výrazně pak až po demografické explozi na přelomu 19. a 20. století. Mládež se objevila na scéně v plnosti až s babyboomovými generacemi po 2. světové válce. V závěru 20. století se pak dětství rapidně zkracuje, ale zato mládí se neúměrně prodlužuje. Sociologické definice, uzavírající dětství třeba 15. rokem a mládí 18. nebo 21. rokem, přestávají platit. Dnes máme hodně dospělých dětí. Hranici mládí jsme posunuli až k 35. roku – a z průzkumů plyne, že lidé si připadají mladí i v 50 či 60 letech. Zbytek tvoří dětinští starci.

Mám tyto skutečnosti, o jejichž fakticitě a pravdivosti se může každý přesvědčit na vlastní oči, něčím dokazovat? Nebudu obviněn ze spekulací?

Nedávno jsem někde řekl: V každém generačním ročníku dětí a mladých lidí je 2 % géniů (tedy lidí, jejichž IQ je opravňuje ke vstupu do spolku MENSA) a dalších 5 % je mimořádně nadaných. Narazil jsem na nedůvěřivou reakci: Jak to víš? Odkud to máš? Přiznám se, že nevím, odkud to mám. Prostě to už léta pokládám za samozřejmý fakt. Za něco, co každý ví.

Ano, ovšemže, to, že něco ví každý, ještě nemusí znamenat, že je to pravda. Pravda není vždy výsledkem statistického konsensu. I většina se může mýlit. Může být taky zmanipulovaná. Selský rozum nám říká, že inteligence je v populaci rozložena konstantně. Vysokoškolské vzdělání má dnes už více než 10 % obyvatelstva, v relevantním segmentu 25–64 let je to dokonce už 14 %. (To víme, to je statisticky spočítáno.) Takže i kdyby maturitu měly desítky procent populace, stále nám vychází, že nadpoloviční většina lidí moc intelektuálně zdatná není. Jak se tedy můžeme odvolávat na něco, co přece ví každý?

To, oč nám zde jde, ale nejsou úplně banality, na něž může přijít i příslovečný sedlák svým rozumem. Když uvedeme něco úslovím – „jak je všeobecně známo“, „každý přece ví“, „jak ví i malé dítě“ – nemáme zpravidla na mysli opravdu všechny, ale jen jistou komunitu, právě tu naši, relevantní pro danou věc. *Argumentum ad populum* je známá finta řečníků a manipulátorů. Když lidem sugestivně řeknete – „jak přece

zajisté víte...“ – budou polichoceni a ochotně přitakají ke kdečemu. V odborných komunitách bohužel nepanuje shoda o tom, o čem v dané komunitě panuje shoda. Co jeden pokládá za všeobecně známou skutečnost, může jiný zpochybnit a dožadovat se argumentací a důkazů. V anglofonním světě se tomu říká *common knowledge*, česky třeba konvenční vědění. A navzdory zdánlivé banalitě jde o vážný problém týkající se právě odbornosti ve vědách.

Běžně si to sice neuvědomujeme, ale v naprosté většině tvrzení, banálních i odborných, vycházíme z obecně známých skutečností. Neověřovali jsme si přece fyzikální zákony, ani jsme se nebyli empiricky přesvědčit, zda jisté věci, o nichž mluvíme, jsou na svých místech. Počítáme s tím, že když to tak mnozí říkají a píšou, bude to asi pravda. Stejně jako spontánně přejímáme lidová rčení, zvyky a obyčeje, přecházejí nám do krve i jistá fakta, pravdy, teorie a tvrzení z dané odborné komunity.

Ale i v rámci komunity, na jejíž domnělý konsensus se odvoláváme, se musíme připravit na obranu proti námitkám, že jsme si něco vymysleli (spekulace) nebo si nelegitimně přivlastnili (plagiátorství). Hájit se tedy můžeme tím, že za obecně známé a všeobecně uznávané je pokládáno to, s čím souhlasí významný počet členů komunity, přičemž nemusí jít o segment z absolutního počtu, ale třeba o segment ze statistického, byť třeba nahodilého vzorku. Nebo že danou skutečnost je možno si ověřit na různých místech, opět se statisticky významnou pravděpodobností. Ale zřejmě nejjistější argument, jímž si obhájíme, že něco je všeobecně známo, je ten, že dané tvrzení, pravdu, fakta či skutečnosti je možno naleznout v několika na sobě nezávislých referenčních zdrojích. Takovými jsou třeba učebnice, slovníky a encyklopedie. V rámci dané specializace pak standardní kompendia a základní monografie. Pro novináře jsou třeba referenčním zdrojem toho, co je možno pokládat za všeobecně známé, právě noviny. Psalo se o tom v novinách, pak ti, pro něž novinář píše, to asi četli a (skoro) všichni to tedy už vědí.

Jestliže se například studenti managementu v rámci studia dozví, co to je SWOT analýza a standardně ji pak v rámci svých cvičných projektů používají, pak, domnívám se, není nutné, aby ve své bakalářské práci, v níž dokumentují nějaký svůj realizovaný projekt, otrocky popisovali, co je to SWOT analýza, a odvolávali se přitom na skripta svého vyučujícího jako na referenční zdroj.

Pravda, je možné, že někteří vyučující tyto polopatické argumentace po studentech vyžadují, protože chtějí, aby v bakalářské práci prokázali, že umějí správně – a hlavně hojně – používat odkazy a citace. Proto se vyplatí pro jistotu uvádět raději odkazů a citací více. Třeba i v případě zcela banálních pravd a obecně známých skutečností. Pokud vám to vedoucí práce vytkne, není nic snadnějšího, než nadbytečné odkazy odstranit. Pokud se mu to ale bude líbit – tak se nedá nic dělat. Vedoucí práce má vždycky pravdu.

Jestliže píšete o etice nebo o médiích, pak nemusíte ve vysokoškolské kvalifikační práci čtenářům – jimiž jsou vysokoškolští učitelé, případně jiní členové akademické obce či širšího intelektuálního pole – vysvětlovat, co je to etika nebo média. Nadto za pomoci Wikipedie nebo slovníku cizích slov. Jde zkrátka o to definovat si cílovou skupinu. Máte-li přednést seminární referát studentům – kolegům, spolužákům, nebudete jim vysvětlovat to, co jste společně probírali v už absolvovaných předmětech a lekcích. To by měli znát. Ale měli byste jim vysvětlit něco, o čem se právem můžete domnívat, že to ještě neznají, protože se to neprobíralo a nepochází to z běžně dostupných zdrojů, o čemž jste se třeba mohli přesvědčit předběžným sondážním rozhovorem s několika spolužáky.

Bakalářská práce však není určena primárně spolužákům, ale odborné obci expertů v daném oboru. Jenomže v tom je právě háček. Obec odborníků je prapodivná sekta se svéráznými rituály...

Proč něco, co běžný smrtelník pokládá za evidentní, tedy očividnou, ba přímo do očí bijící skutečnost, musíme v intelektuálsky snobském, tedy tak zvaném vědeckém, odborném diskursu ještě potvrzovat nějakými důkazy nebo „empirickými“ výzkumy? Proč nestačí prostá životní zkušenost, pouhý pohled kolem sebe? Proč to rituální zaštiťování se – jak dokázali Bystrý a Chytrý, 2002? Co je to za směšnou dogmatiku, vyčpělý folklór – Pilný a Pečlivá, 1999? Co není potvrzeno výzkumem, neexistuje (Nihil a Mors, 2007, srv. Empty a Vacuum, 2003). Co je to za sektu tomášovců, kteří neuvěří, dokud neohmatají grafy, tabulky a koláčové diagramy? Nemohu tvrdit nic, pokud se nezaklínám posvátnými autoritami z kanonizovaných textů (Bible, Bhagavadgíta, Korán, Tomáš Akvinský, Marx, Lenin, Oxford University Press...). Mám podezření, že takový sociolog se na otázku „Kolik je hodin?“ nespokojí s odpovědí „Je půl třetí“. Ukojen bude teprve tehdy, když mu zahlásím: Šetřením jsem zjistil, že devět z deseti lidí v této místnosti má na svých hodinkách 14.30. Fyzik to bude chtít mít potvrzeno údajem z atomových hodin v Akademii věd.

Vědci jsou v civilu většinou lidé jako my, ale to je zdání, oni totiž vstoupili do řehole, jako terciáři ovšem, tedy bez roucha (jen někteří nosí bílý plášť), a proto trpí utkvělou představou, že musí mluvit občas jakýmsi esoterickým ptydepe a hrát si na velebněze spásné gnóze tím, že celebrují obřady zvané výzkumy a že zasedají v inkvizičních tribunálech, v nichž dokazování probíhá podle logiky postavené na hlavu.

My obyčejní smrtelníci přece ze školské logiky víme, že argumentace probíhá tak, že z premis se vyvozují závěry, přičemž tento proces musí mít jisté formální náležitosti. Zpravidla se předpokládá, že pokud jsou premisy úplné a pravdivé, pak i závěr z nich vyplývající je pravdivý. Jenomže pravdivost premis se zpravidla konstatuje na základě intuitivní evidence (samo-zřejmosti) ve smyslu shody se zdravým rozumem a individuální životní zkušeností. Pokud je pravdivost premis evidentní, tedy na první pohled zřejmá, a není nikoho, komu by bylo třeba ji dokazovat, je takový argument obvykle pokládán za přesvědčivý. Tolik logika. Tak proč tedy vědci, a někdy i filozofové, jen neochotně uznávají tuto formu argumentace (dokazování, zjišťování pravdivosti) za dostatečnou? Samé otázky...

Snad jsem dostatečně vysvětlil, že pokud píšete bakalářskou práci u mě, můžete, pro mě za mě, banální pravdy i obecně známé skutečnosti ponechávat bez důkazů i odkazů. Ale protože u té obhajoby nebudu jen já, ale i oponent, a protože hrozí nebezpečí, že minimálně jeden z členů tribunálu dostane náhlý záchvat *rabies scientorum*, tedy vědecké vztekliny, a zatne se a nepustí, dokud mu nehodíme nějakou tu kost nebo aspoň kostku (cukru), je přece jenom lepší mít v bakalářce alespoň nějaké důkazy a trošku odkazů, a když budou výzkumy a empirická data, ba dokonce koláče i sloupce, tak bude povinným rituálům učiněno zadost a nebohý adept bude přijat mezi zasvěcené.

No, a abych se taky něčím zaštitil, tak zde jeden odkaz (záměrně rezignuji na správný zápis podle rituální normy):

Martin Škabraha: (Srp a) kladivo na čarodějnice. Britské listy, 25. 1. 2010. <http://blisty.cz/art/50917.html>

Vladimír Šiler

11. 4. 2011